

NA POČÁTKU BYLO SLOVO A TOMU SLOVU NIKDO NEROZUMĚL

Milan Tesař

„Pro lingvisty a lingvistické antropology není v současnosti aktuálnějšího a ožehavějšího tématu, než jsou dramatické změny v jazykové, a tím i kulturní mapě světa. [...] Rychlost, s jakou dochází k úbytku jazyků, nemá v historii obdoby a mezi odborníky existují oprávněné obavy, že z přibližně 6000 jazyků, jimiž se v tuto chvíli na planetě hovoří, do konce století přinejmenším polovina zanikne. Je to neuvěřitelné, ale jinými slovy to v podstatě znamená, že 3000 jazyků zmizí v horizontu 1200 měsíců, tedy že každé dva týdny přicházíme o jeden jazyk, o jeden jedinečný jazykový kód, který je nositelem a aktivním zprostředkovatelem historických a sociokulturních informací, znalostí, zvyklostí, tradic a postojů, jež jsme si zvykli – a já věřím, že naprosto odůvodněně – označovat jako dědictví lidstva a jejichž význam jsme mnohdy neměli možnost docenit,“ píše lingvista, antropolog, cestovatel a básník Miroslav Černý ve své nové knize *Slovem svět*, věnované problému mizejících jazyků (Černý 2016: 13–14).

Nezávisle na jazykovědcích, které problém mizejících jazyků zneklidňuje již řadu let, zaujal tento alarmující vývoj francouzského hudebního skladatele Philippa Kadosche (*1959), kterého právě otázka zaniklých a ohrožených jazyků inspirovala k jednomu z nejzajímavějších koncepčních hudebních alb poslední doby. Na počátku díla nazvaného jednoduše *Disappearing Languages* (Hevhetia 2015) tak byly jazyky, jimž dnes – s výjimkou několika odborníků – nikdo nerozumí, a součástí Kadoschova konceptu jsou jazyky, jimž – hovoříme-li o doslovném chápání textu – nerozumí vůbec nikdo.¹ Přesto vzniklo dílo obecně

1. V případě Kadoschových písňových textů, jak uvidíme dále, neplatí základní definice jazyka jako „složitě dorozumivací soustavy primárně zvukových signálů, které jsou produkovány řečovými orgány jako hmotné a tedy vnímatelné nosiče informace“ (Genzor 2015: 15).

Francouzský hudební skladatel Philipp Kadosch

srozumitelné, které vedle estetického zážitku s hudbou přináší jasné společenské poselství.

Philippe Kadosch vyslechl odbornou debatu o mizejících jazycích náhodně na internetu. To, co slyšel, však pro něj bylo tak silným impulsem, že okamžitě začal přemýšlet, jak by on sám, jako hudebník a skladatel, mohl na tento problém upozornit. „Přemýšlel jsem, jak bych komunikoval s druhými, kdybych se stal posledním mluvčím svého jazyka. A nakonec mi z toho vyšlo, že bych promlouval skrze hudbu,“ líčí v rozhovoru s autorem příspěvku počátky svého projektu. Jako hudebník vnímá Kadosch jazyky nejen jako nositele významu a komunikační prostředky, ale též – a možná v první řadě – jako zvukomalbu, estetickou hodnotu, součást hudebního vyjádření: „V případě písní v jazycích, které neovládám, slyším jen slabiky. A ty, ať jim rozumím, nebo ne, ve mně rezonují jako zvuky, které mají nějaký význam. Ten sice někdy nechápu, ale díky emocím, kterými ke mně promlouvají, se

mi daří zachytit alespoň nějaký smysl. A tento smysl je skutečně hudební.“ (Tesař 2015: 50)

Své dílo tak francouzský skladatel koncipoval jako kombinaci svého amatérského lingvistického bádání a hudební erudice. Zkoumal slabičnou stavbu a charakteristiku jazyků zaniklých dávno i v poslední době a hledal v jejich zvukové i psané podobně inspiraci, počátek, pro hudební komunikaci s publikem. „Ze slabik, které tyto řeči používají, můžete sestavit zvukomalebná slova, která daný jazyk charakterizují. Já jsem je použil jako zásobu zvuků a ty jsem přiřadil k hudbě, kterou jsem složil,“ (Tesař 2015: 50) vysvětluje autor, který vedle hudby samotné pro tento projekt vytvořil autonomní „řečové“ systémy, které nazval „panenské jazyky“ – ve smyslu, že původně neměly žádný význam a až ve spojení s hudbou a především se zpěvem určitý význam dostávají.

Album *Disappearing Languages* obsahuje deset skladeb, které mají svou strukturou a hudebním jazykem často blíže k evropské klasické hudbě než k world music. Sepětí se zaniklými nebo ohroženými kulturami tak není explicitní, pokud jde o hudební výrazivo, ale spíše přenesené prostřednictvím zmíněné práce s původním jazykem a s jeho dekonstruovanou formou. CD začíná kompozicí *Noiram*, jejíž text vznikl na základě zápisu starověké sumerštiny, pokračuje skladbou *Kaprolin*, čerpající ze starobylého jazyka předantické Kréty, a pokračuje inspirací mlaskavými bantuskými jazyky, jazyky Indie nebo řeči severských Inuitů. Součástí alba je booklet se všemi „panenskými“ texty a s vysvětlením, jak ke každému z nich autor došel a jak jim lze rozumět. Toto „preferované čtení“ však není nijak imperativní. Je na každém posluchači, zda vezme za svůj autorův příběh a bude například skladbu *Indiu* číst jako kombinaci hinduistické a amazonské inspirace, nebo si ke každému z písňových příběhů vytvoření vlastní interpretaci. Pomůckou při dekódování alba nám může být i skladatelovo prohlášení, že svými „panenskými jazyky“ se snažil vytvářet mosty mezi prostředími, která se zpravidla příliš nespájají (Kadosch 2015).

*CD Disappearing
Languages (2015)*

Není náhoda, že hlavní interpretkou Kadoschových písní je brazilská zpěvačka Tetê Espíndola, která má zkušenost s napodobováním přírodních zvuků a jejich transformací do nového poloartikulovaného „jazyka“. Tedy žena, která svým hlasem dokáže propojit „panenskou“ přírodu s civilizací a skutečný jazyk se zvuky bez jednoznačného významu. Navíc brazilská Amazonie patří k oblastem s výskytem málo probádaných menšinových jazyků a na albu jako „hosté“ přímo účinkují představitelé kmene Haliti Paresi z brazilského spolkového státu Mato Grosso.

O tom, jak se amazonští indiáni na nahrávku dostali, Kadosch vypráví: „O mé několikaleté badatelské práci v oblasti mizejících jazyků se dozvěděli lidé z brazilského ministerstva kultury. Věděli už, že spolupracuji s Tetê Espíndolou, a pomohli nám zorganizovat setkání s indiány z Mato Grossa. Vypravili jsme se ve čtyřech – zvukař, Tetê Espíndola, jedna její přítelkyně antropoložka a já – k indiánům z kmene Haliti Paresi. Na konci dlouhé cesty jsme přišli do vesnice s chatrčemi, kde nás indiáni přijali. Na místě

byli členové ještě dvou dalších kmenů, tedy nejen Haliti Paresi, ale také Nambikwara a Bororo. My jsme tam byli jediní běloši. Indiáni, kteří věděli, že nás zajímá téma mizejících jazyků, nás přijali velmi přátelsky. Oni sami hovořili jazykem aruak, který má aktuálně jen asi 1400 mluvčích, ale uměli také portugalsky a díky tomu jsme jim mohli porozumět. Tetê a mne přijal ve své chatrči přímo jejich náčelník. My jsme jej požádali, aby nám vylíčil historii svého lidu ve svém jazyce. On však odmítl vyprávět a raději zazpíval.“ (Tesař 2015: 51)

Philippe Kadosch podtrhuje jazykovou diverzitu svého alba i tím, že jeho booklet je čtyřjazyčný (anglicko-francouzsko-portugalsko-italský) a že jako symbolickou poctu mizejícím jazykům obsahuje slovo „děkuji“ v osmi ohrožených řečech – např. v jazyce nmasmasuk z Vanuatu (6000 mluvčích v roce 1996), v jazyce severoruských Vodů (25 mluvčích v roce 1979) nebo v jazyce australského kmene Yolngu Matha (350 mluvčích v roce 1983).

Hudební album samozřejmě samo o sobě nemá sílu zabránit mizení ohrožených jazyků. Může však na problém upozornit, podobně jako na něj z jiného úhlu pohledu upozorňuje výše zmíněná kniha Miroslava Černého *Slovem svět*. Již samotný fakt, že Philippa Kadosche v jeho díle podpořilo brazilské ministerstvo kultury a několik dalších oficiálních institucí, stojí za pozornost, stejně jako zájem slovenského (!) vydavatele, košické společnosti Hevhetia, která se alba ujala. Posluchač, který se s Kadoschovými „panenskými jazyky“ setká poprvé, je může brát jako nonsensovou hříčku podobnou textům českých skupin Čankišou nebo Dva. Při bližším seznámení s projektem však může proniknout do hloubky tohoto mnohorozměrného díla a vedle hudby samotné a zvukomalebných slabik vnímat i lingvistické, geografické a historické souvislosti. Chceme-li chránit jazykovou diverzitu naší planety, musíme o hrozících problémech v první řadě vědět. A album Philippha Kadosche může být výborným – a navíc po umělecké stránce zajímavým – pomocníkem na této cestě za poznáním.

**Úryvky textů Philippa Kadosche v „panenských jazycích“
z bookletu CD *Disappearing Languages***

*Sa na ma ha na é, sa na ma na é
Pala tsi tori poli, nitz
Sa na ma ha na é, sa na ma na é
Knà lipro potere fi
Sa na ma ha na é, sa na ma na é
Paliko ét dzo Keti, nitz
Sa na ma ha na é, sa na ma na é
Knà nilo eloneti*

(píseň Kaprolin)

*Stella
Maripela nexila, yana feira xelōra,
Parexitō fōli, Guarani
Matina xela kene, niōla u pletrane,
Tillana nimea, kine alinika*

(píseň Unicorne)

*Appuvitê ilunnqqa, via ualuunike?
Appuvitê piuuri, taalía me rennèle?
Appuruunppi kiria, da uliké nuuqtiiri mé,
nuuqtiiri lê, tirinnlu té?*

(píseň Gliss!)

*Mawaca lamba bongwana, mokili ti n'gai fimbó
Lémkólo ékólo ékali
Mawaca ikó tambola, mokili n'zèla akèli
Léyango éko n'gai ti*

(píseň Mawaca)

Prameny a literatura:

- ČERNÝ, Miroslav 2016: *Slovem svět. Příběhy mizejících jazyků*. Praha: Duphin.
- GENZOR, Jozef 2015: *Jazyky světa*. Brno: Lingea.
- KADOSCH, Philippe 2015: CD *Disapearing Languages*. Košice: Hevhetia.
- TESAŘ, Milan 2015: Slova jsou jen ostrůvky v moři. (Rozhovor s Philipem Kadoschem). *Harmonie*, č. 10, s. 50–51.

In the Beginning Was a Word which Nobody Understood

In his paper, the author explores a very rare project: the album *Disappearing Languages* by French composer Philippe Kadosch. Based on written or phonetic forms of several recently or long vanished languages, Kadosch created new, “virgin” language systems, and used them for writing the texts of his new compositions. The resulting album features, among others, the Brazilian singer Tetê Espíndola, and the chief of the Amazonian tribe Haliti Paresi. The project pays attention to one of the most urgent cultural issues of the present day. Even though a language is an instrument of understanding, Phillip Kadosch was inspired by languages which he himself does not understand, and so, at the beginning of his work, there are “new” languages, which nobody can understand. Despite that – or because of that – his work is generally comprehensible.

Key words: Language; disappearing languages; word; linguistics; danger; diversity; communication; the Amazon rainforest; world music; understanding.